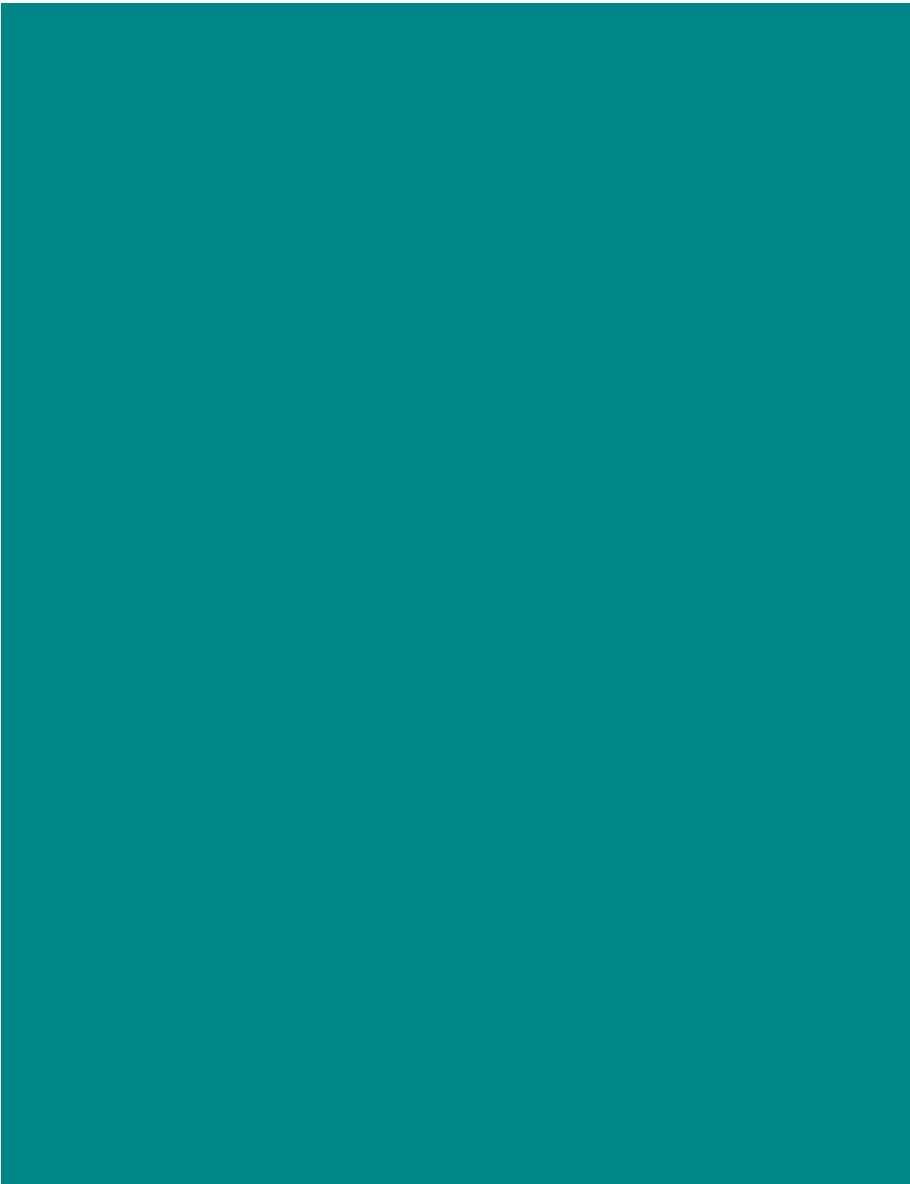

WAT IS VRIJHEID VAN MENINGSUITING?

In 2011 kreeg Philippe Van Parijs de Arkprijs van het Vrije Woord. Uit het dankwoord dat hij bij de uitreiking uitsprak, haalde PEN Vlaanderen een lang citaat, en vroeg aan een groep van intellectuelen, activisten en schrijvers, en ook aan de cartoonist GAL, om te reageren. Hieronder leest u eerst de tekst van Van Parijs, vervolgens reacties van GAL (cartoon), Karen Moeskops, Geertrui Daem, Gie Goris, Stefan Rummens, Matthias Storme en Geert van Istendael. Philippe Van Parijs is professor aan de faculteit economische, sociale en politieke wetenschappen van de UCL.

VRIJ SPREKEN MAAR OOK ECHT LUISTEREN, OVER ALLE GRENZEN HEEN

PHILIPPE VAN PARIJS

FRAGMENT

“Het vrije woord verdedigen betekent dus zijn eigen mening uitdrukken, ook en vooral wanneer die de *pensée unique* van het tijdperk tegenspreekt, of die van zijn eigen gemeenschap, of de orthodoxe *anti-pensée-unique* van zijn eigen clubje; ook en vooral wanneer de waarheid niet prettig is en politici en media die daarom niet zo graag vertellen. Maar het vrije woord verdedigen betekent ook, in onze tijd even veel als in de tijd van Voltaire, de vrijheid van anderen verdedigen om dingen te zeggen waar we zelf niet mee akkoord gaan, bij voorbeeld het recht van Andre Leonard om te zeggen dat homoseksualiteit een ziekte is zonder het risico te lopen daar een taart in zijn gezicht voor te krijgen; of het recht van anderen om te beweren dat het integendeel heteroseksualiteit is die een ziekte is, of het recht te beweren dat Ashkenaze Joden gemiddeld een hoger IQ hebben dan Sefardische Joden, of blanken dan zwarten, of Aziaten dan Europeanen; en zelfs het recht om een creationist of een negationist te zijn zonder een *Berufsverbot* te krijgen of in de cel te eindigen.

Die bereidheid om mensen afwijkende dingen te laten zeggen en om naar die mensen kritisch maar toch echt te luisteren is even belangrijk voor de verdediging van het vrije woord, als zelf van die vrijheid gebruik te maken. Die bereidheid doorgeven aan mijn studenten beschouw ik overigens als een centraal element in mijn opdracht als prof. De cursus die ik naar aanleiding van de stichting van

de Hoover-leerstoel creëerde, werd enkele jaren geleden door de faculteit verplicht gemaakt voor zijn nu meer dan vijfhonderd derdejaarsstudenten in de economische, sociale en politieke wetenschappen. Het hoogtepunt ervan is de dialoog die elk jaar plaatsvindt tussen de studenten en vooraanstaanden die veel van elkaar (en dus ook vaak van mij) verschillen: zo hebben we Etienne Vermeersch en Dyab Abou Jahjah te gast gehad, Riccardo Petrella en Jean-Pierre Hansen, Francois Houtart en Nabil Ben Yadir, Beatrice Delvaux en Bart De Wever. En volgend jaar, waarom niet, André Léonard.

Die vrijheid van afwijking beschermen tegen de dictatuur van de politieke correctheid is van groot belang. Maar hieruit volgt niet dat alles goed is om uit te spreken, ook leugens, ook beledigingen. Er is geen beschaving zonder zelfcensuur. Men mag niet zomaar dingen vertellen zonder te checken of die waar zijn, vooral wanneer men een prof is, of een navorser, of een journalist, of een blogger, of een vrijwillige medewerker van wikipedia, of zelfs maar een bescheiden twitteraar. En wie dat niet doet, of onvoldoende, mag daar gerust voor gesanctioneerd worden. Door verlies aan respect in zijn *peer group*. Door verlies aan geloofwaardigheid in bredere kringen.

Ook woorden waarvan men denkt, of zelfs weet dat die waar zijn, worden soms beter nooit uitgesproken, omdat die nutteloos kunnen kwetsen bijvoorbeeld, of onvermijdelijk misbegrepen zullen worden, of een moeizame verzoening zullen saboteren. De Deense karikaturen van Mohammed mogen gerust grondwettelijk beschermd blijven door de vrijheid van meningsuiting. Maar tussen de vele dingen die een journalist of een medium wettelijk het recht heeft te zeggen moet er voortdurend geselecteerd worden. Niet alleen om valsheden te verwijderen. Ook om niet onnodig te kwetsen. Sommige kwetsende waarheden zijn niet belangrijk genoeg om gezegd te moeten worden. En de manier waarop men potentieel kwetsende dingen zegt is ook van groot belang. Dit is geen onderdrukking van het vrije woord. Dit is een belangrijk en legitiem aspect van wat het betekent een goede journalist te zijn, en ook van wat het betekent zich als burger op een verantwoordelijke wijze openbaar uit te drukken.

Op deze wijze gebruikt is het vrije woord een bron van hoop, eigenlijk de allerbelangrijkste bron van hoop, voor onze maatschappij en

voor onze wereld. Het is door eerlijk met elkaar te praten, door naar elkaar aandachtig te luisteren, over alle grenzen heen, tegen alle vooroordelen en *cordons sanitaires* in, dat we gedwongen worden onze beweringen te ondersteunen en onze stellingen te rechtvaardigen, dat we verplicht worden te trachten aan te tonen dat wat we zeggen waar is en wat wij eisen fair. Schijnheiligheid kan daar een rol in spelen. Maar ook dat kan helpen. En er is geen andere weg. De weg van het woord dat men tot anderen richt nadat men naar hen heeft geluisterd, om begrepen te worden, om te overtuigen, ongebonden maar beheerst, verantwoordelijk maar vrij.”

© Meije Timmerman

Karen Moeskops is sinds 2009 directeur van Amnesty International in Vlaanderen.

VRIJHEID VAN MENINGSUITING ONDER VUUR

KAREN MOESKOPS

Philippe Van Parijs heeft gelijk: “*Het vrije woord is de allerbelangrijkste bron van hoop*”. Vrij je mening uiten, kritisch pleiten voor of tegen een zaak – al dan niet gedeeld door de meerderheid of machthebbers – is een fundamenteel mensenrecht. Een recht dat het pad effent voor de realisatie van vele andere mensenrechten, en cruciaal in een democratische rechtstaat. Philippe Van Parijs heeft ook gelijk wanneer hij stelt dat dit recht niet absoluut is – zoals het verbod op foltering dat wel is. Mensenrechtenverdragen geven de grenzen aan, maar enkel om andere mensenrechten of het algemeen belang te beschermen en dit volgens strikte eisen.

Maar naast de waarschuwing van meneer Van Parijs voor de “*dictatuur van de politieke correctheid*” mogen we niet uit het oog verliezen dat wereldwijd nog dagelijks mensen worden geconfronteerd met een hardere vorm van dictatuur. Eén waarin je door een mail te versturen, een artikel te schrijven of een slogan te roepen tijdens een betoging, het risico loopt om geïntimideerd, gearresteerd, opgesloten, gefolterd of gedood te worden...

In een op twee landen wereldwijd wordt het recht op vrije meningsuiting nog steeds niet gerespecteerd. Zoals in China waar Nobelprijswinnaar Liu Xiaobo 11 jaar celstraf kreeg omdat hij het beleid van de overheid bekritiseerde. Of in Zimbabwe, waar de leden van de vrouwenbeweging WOZA niet zonder risico actie voeren tegen onrechtvaardigheid. Leidster Jenni Williams en haar collega's

werden al tientallen keren gearresteerd, mishandeld en opgesloten zonder gegronde aanklacht.

Het voorbije jaar waren we getuige van een mogelijke historische kentering voor mensenrechten. Van Afrika tot Azië kwamen mensen massaal op straat tegen onderdrukking en corruptie. Ze werden daarbij belaagd door hun eigen regering met knuppels, traangas, kogels en tanks. Met behulp van sociale media toonden ze de wereld hoe hun regering gewelddadig de vrije meningsuiting beknot. Hun doorzettingsvermogen en moed zijn bewonderenswaardig. 2011 zal de geschiedenis ingaan als het jaar waarin dictators de reële mogelijkheid onder ogen moesten zien dat hun dagen geteld waren. Het was ook het jaar waarin blogs, twitter en mobiele telefoons ‘massawapens’ werden in de strijd voor mensenrechten. Via nieuwe virtuele middelen werd een individuele actie, zoals de zelfmoord van de wanhopige Tunesische fruitverkoper, uitgegroeit tot een enorm krachtige actie. Sociale netwerken vergemakkelijken ook solidariteit tussen activisten. Maar welk actiemiddel ook, aan de basis liggen altijd individuele activisten. De “Jasmijnrevolutie” in Tunesië zou niet hebben plaatsgevonden zonder de lange strijd van dappere mensenrechtenverdedigers de afgelopen twintig jaar.

Dat het weekblad *Time* de ‘demonstrant’ als persoon van het jaar 2011 uitriep is dan ook een terechte erkenning. Maar repressieve machthebbers vechten hardhandig terug. De internationale gemeenschap mag niet aan de zijlijn blijven staan en moet er mee voor zorgen dat de bloedige protesten niet tevergeefs zijn geweest.

Dus daarom, aanvullend bij het pleidooi van Philippe Van Parijs om oprecht te luisteren naar andere meningen en niet toe te geven aan de dictatuur van de politieke correctheid, hier een pleidooi voor solidariteit met al diegenen die moedig opstaan tegen de dictatuur van kogel en traangas.

Geertrui Daem is prozaschrijfster, theaterauteur, regisseur, actrice en beeldend kunstenaar. Ze debuteerde in 1992 met de verhalenbundel *Boniface* en ontving meerdere literaire onderscheidingen. Haar laatste boek *De Bedlegerige* verscheen mei 2011 bij de Bezige Bij Antwerpen. Haar werk staat in de traditie van de sociale roman. Ze is bestuurslid van PEN Vlaanderen

ETERNITY

GEERTRUI DAEM

In café *Eternity* is de stemming van de stamgasten omgeslagen.

‘Hoe kunt ge dat bewijzen’, zegt Annie, waardin en enige vrouw van het gezelschap. Ze strijkt haar duim heen en weer over haar uitstulpende onderlip – een nieuwe tic die ze sinds het algemeen rookverbod heeft ontwikkeld. Ze ziet er bleek en aangeslagen uit.

Niemand weet hoe ge zoiets kunt bewijzen.

‘En te zeggen’, zegt Omer ‘dat wij daar vroeger altijd kampen bouwden en van cowboy en indiaan hebben gespeeld!’ Hij sluit zijn ogen, bijt in de schuimkraag van zijn pils en drinkt de pint in een trage geut halfleeg.

Firmin, weduwnaar en met pensioen, pikt in: ‘Wat voor deugniet rij steekt een kind niet allemaal uit, als ge van niet beter weet – geeft mij nog een trippel, Annie en pakt u ook iets. Ge zijt er precies niet goed van.’

De waardin schudt haar hoofd. ‘Eentje van ’t schap, Firmin?’

‘Kamertemperatuur, ja Annieken.’

‘Onze pa heeft er zijn hele leven lang de oprit mee aangelegd!’, grijnst Willy, de jongste klant.

‘Héél de straat heeft er in der tijd zijn voorhof of zijn tuinwegel of weet ik wat mee gearrangeerd en hebben die allemaal de plaag gekregen misschien?’ Omer bedoelt het troostend, hij lacht gerust stellend.

‘Alstublieft, Firmin.’ De waardin zet de kelk zorgvuldig geschonken bier op een viltje voor de oude man neer. ‘Jongens toch toch toch...’, zucht ze.

‘Ik zeg het, ik heb mij als kind op het stort van de fabriek altijd wreed geamuseerd en ik heb daar achteraf nooit niets kwalijks van ondervonden,’ gaat Omer bijna heldhaftig verder. ‘En laat ons serieus blijven, hoeveel mensen hebben er niet heel hun leven gewerkt, zonder ziek te worden?’

‘De gevolgen komen twintig, dertig, soms zelfs veertig jaar later aan het licht’, zegt Annie.

Ze neemt de doodsbrief die al die tijd open gevouwen voor haar lag, keert zich om en pint hem op het prikbord vast, naast de affiche van het kaarttoernooi. De koffietafel na de begrafenis zal in het zaaltje achter café Eternity worden gehouden.

De overleden Rita Vermeulen was meer een kennis dan een vriendin. Ze was nooit in de fabriek geweest maar had wel altijd de kleren gewassen van haar man die er als arbeider werkte. Zo had ze de ziekte opgelopen en was ze eraan gestorven. Rita ‘s man was lang geleden aan de plaag gestorven. Een van hun kinderen was een rechtszaak tegen de fabriek begonnen.

‘Hoe kunt ge dat in godsnaam bewijzen’, herhaalt Annie bedrukt.

‘Probeert veertig jaar na datum nog maar eens aan te tonen dat ge niet van ouderdom gecrepeerd zijt’, grijnst Willy.

‘Nee, hij gaat dat proces nooit winnen’, zegt Omer. Hij veegt zijn mond schoon met de achterkant van zijn hand. ‘Voor mij nog een pintje, Annie.’

‘Tegen zo’n groot bedrijf kunt ge als gewone mens niets beginnen’, bevestigt Willy.

‘Daarbij wisten de bazen zelf niet hoe gevaarlijk het was’, zegt Firmin.

‘Zeggen ze’, reageert de waardin gebeten.

Zwijgend spoelt ze Omers' glas om en tapt het opnieuw vol.

De stilte begint te wegen.

'Ik mag niet klagen, ik heb er altijd goed mijn boterham verdiend',
vergoelijkt Firmin en hij drinkt van zijn goudkleurige trappist.

'De zoon van Rita heeft geen schrik om te spreken', zegt Annie.

'Als ge iemand aan de plaag hebt verloren, zal dat allicht anders
zijn', knikt Omer, 'maar winnen kan hij niet.'

'De zoon van Rita is de allereerste die zijn mond durft open doen!' herhaalt waardin Annie met een air alsof ze het niet over Rita's zoon maar over de zoon van God heeft.

'En wat dan nog, als die gast dat proces wint, Annie – wat ik voor geen meter geloof', schampert Willy, 'brengt dat dan zijn ma of pa terug, misschien?'

Eind 2011 is Eternit voor het eerst in België op een asbestproces veroordeeld.

DE GRENZEN AFTASTEN

GIE GORIS

Ik ben geen moslim en ik draag al helemaal geen hoofddoek, dus is er niemand die van mij eist dat ik me zou distantiëren van de salafistische onzin die de pubers en hun baardige goeroes van sharia4belgium verkondigen. Ik ben wel een katholiek, toch vraagt niemand me in het openbaar afstand te nemen van André-Jozef Leonard als die – nog niet droog achter zijn aartsbisschoppelijke oren – gaat betogen tegen abortus of als de *New York Times* dag na dag bezwarende artikels publiceert over Benedictus Ratzinger.

Dat is dus anders voor moslims. Telkens iemand in de naam van hun profeet een stommiteit begaat, wordt elke individuele gelovige en elke gekende organisatie op het openbare forum gesommeerd om “eindelijk eens kleur te bekennen”. Want wie niet mét ons is, zal wel tegen ons zijn. Dat de meerderheid van de moslims in België deel uitmaakt van ons, willen we alleen weten als ze zich gedragen en denken zoals de hogepriesters van de westerse identiteit decreteren. En het eerste gebod van dat eenentwintigste-eeuwse integratiecredo is: Gij zult niet in God geloven.

Rechtzetting. Dat gebod geldt niet alleen voor de Allerhoogste die zich in het Arabisch laat aanspreken, maar ook voor zijn ambtgenoten die Latijn, Hebreeuws of *n'importe* welke inheemse taal spreken. Het feit dat de commotie altijd ontstaat rond of teruggevoerd wordt op de islam, maakt dat vriend en vijand over de algemeenheid van dit eerste gebod heen kijkt. Nochtans is het zoals Bonhoeffer onder het nazisme schreef toen ze de communisten kwamen halen en iedereen de andere kant opkeek. De tolerantiegraad tegenover

© Koen Broos

Gie Goris is hoofdredacteur van Mo* Magazine.

religie is gevaarlijk diep gezakt, met name in intellectuele kringen maar niet alleen daar. En het is *not done* om de wijsheid van die onverdraagzaamheid in vraag te stellen.

De falangisten onder de katholieken bestormen vandaag de openbare ruimte niet, zij hebben zich teruggetrokken achter de bruinstenen muren van hun hoogkerkelijke overtuiging. Al laat Monseigneur Léonard zien dat de harde kern van de Rooms-katholieken niet eeuwig in die catacomben zullen blijven zitten. Zij zullen, zodra ze zich luidruchtig genoeg manifesteren, met dezelfde beslistheid teruggewezen worden als de salafisten vandaag. Op dat moment zullen de gemediatiseerde opperrechters ook alle schapen van de geiten willen scheiden. ‘Neemt u afstand van uw geloofsgenoten?’ zal de interviewster vragen. ‘En begrijpt u dat wij dit soort zaken niet kunnen tolereren?’ Vandaag lijken dat voor mij makkelijke vragen. Ik heb niets met het halsstarrige en alwetende geloof van de Ware Gelovigen. Dat kan ik dan toch gewoon antwoorden als ik in de radio of tv-studio zal zitten.

‘Maar,’ zal de immer kritische journaliste dan tegenwerpen, ‘bent u dan eigenlijk nog wel katholiek? Want volgens uw geloof moet u toch de paus gehoorzamen.’ Ik zal dan proberen uitleggen dat er niets van die aard in de evangeliën staat, en dat de concilies die de macht van Rome eerste geconsolideerd hebben en uiteindelijk tot ridicule proporties uitvergroot, het resultaat waren van historische en dus menselijke machtsstrijd.

Halverwege word ik uiteraard onderbroken: of dat dan betekent dat ik breek met de paus en de katholieke kerk? Waarna ik een tweede poging waag en verwijst naar de notie van het volk van God, een idee die in het tweede Vaticaans concilie (in het begin van de jaren zestig, ja, maar dat betekent niet noodzakelijk dat het zijn relevantie verloren heeft) ontwikkeld werd door onder andere enkele vooraanstaande Vlaamse theologen, en die verder vlees, bloed en beenderen kreeg in de bevrijdingstheologieën van de jaren zeventig en tachtig.

‘Mijnheer Goris,’ is mij halverwege 1962 toegeworpen, ‘we hebben niet de hele avond om uw casuïstiek te beluisteren [we mogen toch veronderstellen dat interviewers lang genoeg naar school geweest zijn om zulke woorden nog te kennen?], zegt u nu eens

duidelijk: behoort u tot de katholieke kerk of niet?' Ja -ik ben altijd geneigd om op duidelijke vragen ook duidelijke antwoorden te geven. Aha, triomfeert de interviewster: 'Uiteindelijk streeft u dus dezelfde waarden en politieke doelstellingen na als de leonardisten, opus dei, de lefevrissen en de Über-prelaat zelve.'

Nog voor ik die conclusie kan tegenspreken, zoomt de camera in op de rechter die goed en kwaad met een scherp mes weet te scheiden en die afscheid neemt van de kijkers met de onsterfelijke woorden: 'Ik onthoud dus vooral dat dit niet de laatste keer geweest is dat we met het groeiende extremisme uit katholieke hoek te maken krijgen. Wij blijven het voor u volgen. Nog een fijne avond met het spelprogramma dat hierna volgt.' Of het kan ook voetbal zijn. Of een Britse detective. Daarover doen ze niet moeilijk op tv, als het de mensen maar ontspant na dat inspannende informatie-aanbod.

Hoe dikwijls zal ik, na zo'n mediabehandeling, die poging om mij genuanceerd, eerlijk maar tegelijk zelfbewust uit te drukken, herhalen?

Bovenstaand stuk begon ik te schrijven op 22 juni 2010, naar aanleiding van een Terzake-interview over de uitspraken van Abu Imram, woordvoerder van Sharia4Belgium, die over de homoseksuele gemeenschap zei: 'Er is geen plaats voor hen en een geleerde zal hen waarschijnlijk tot de dood veroordelen.' Een paar maanden later publiceerde aartsbisschop Leonard een boek waarin hij stelde dat 'de aidsepidemie geen straf van God is, hoogstens een soort van immanente gerechtigheid'. Met Leonard op de rechterflank en Vangheluwe op de onderbuik van de kerk, was het geruststellende zinnetje 'vandaag lijken dat voor mij makkelijke vragen' niet langer van toepassing. De latente antireligiositeit die voordien onder de vorm van islamofobie verscheen, werd gereïncarneerd in het dood gewaande antiklerikalisme van vorige eeuw. De hypothetische toekomstige tijd werd met de bliksemschicht uit Brugge plots de onontkoombare tegenwoordige tijd. De idee dat je zelf kan beslissen in hoeverre je toebehoort tot een club die onder vuur ligt, blijkt niet alleen voor moslims een illusie. De grenzen van de vrije meningsuiting worden meestal bepaald door de welmenende meerderheid. Daar is geen fascisme voor nodig.

Stefan Rummens is als
hoofddocent verbonden
aan het Centrum voor
Ethiek, Sociale en Politieke
Filosofie van de KUL.

HET VRIJE WOORD EN HET CORDON SANITAIRE

STEFAN RUMMENS

Volgens Philippe Van Parijs betekent het respect voor het vrije woord onder meer dat we aandachtig moeten luisteren naar de ander, ‘over alle grenzen heen, tegen alle vooroordelen en *cordon sanitaires* in’. De verwijzing naar het *cordon sanitaire* wordt niet verder uitgewerkt, maar valt op en intrigeert. Ze roept de vraag op naar de verdere partijpolitieke implicaties van het respect voor het vrije woord. Was het *cordon sanitaire* rond het Vlaams Belang een goed idee? Of doen de Nederlanders het beter met hun meer open houding ten aanzien van de PVV van Geert Wilders?

Volgens mij moeten in dit verband twee zaken onderscheiden worden. Enerzijds moeten in een gezonde democratie alle meningen in het publieke debat aan bod kunnen komen. Ook extreme en onaangename meningen kunnen een belangrijke signaalfunctie hebben en wijzen op sluimerend ongenoegen dat maar beter ernstig wordt genomen. Daarbij moeten we aanvaarden dat een zekere ruwheid in het vrije debat onvermijdelijk is. Jane Mansbridge, professor in Harvard, een van de grote voorvechters van een meer ‘deliberatieve’ democratie, stelt onomwonden dat ook bittere en kwetsende woorden van groot democratisch belang kunnen zijn omdat ze ons inzicht kunnen vergroten in de problemen en de pijn en de woede die sommigen in de samenleving ervaren.

Anderzijds impliceert de vrijheid om extreme meningen te ventileren nog niet dat die meningen ook een legitieme basis kunnen vormen voor het politieke beleid. Als kiezer van Vlaams Belang met

hun stem hun ongenoegen over het functioneren van de multiculturele samenleving laten blijken, dan moet dat signaal ernstig worden genomen. Maar dat betekent niet dat ook de oplossingen die de partij zelf voor deze problemen aandraagt, aanvaardbaar zouden zijn. De democratische functie van het publieke debat bestaat er niet alleen in om alle meningen en problemen te helpen detecteren. Het debat als confrontatie met de legitieme meningen van anderen moet er ook toe leiden dat de uiteindelijke beslissingen wel degelijk in overeenstemming zijn met onze fundamentele democratische waarden van vrijheid en gelijkheid.

In de omgang met politiek extremistische kiezers impliceert de dubbele functie van het publieke debat dat we de meningen en problemen van deze kiezers openlijk met hen moeten bediscussieren maar dat we er tegelijkertijd moeten op toezien dat het extremistische gedachtengoed niet op al te directe wijze wordt omgezet in beleid. Hier hebben volgens mij dan ook zowel de Vlamingen als de Nederlanders verkeerde keuzes gemaakt. In Vlaanderen is het Vlaams Belang terecht van de macht geweerd op basis van een *cordon sanitaire*, maar is daarmee tegelijkertijd ook de hele problematiek van het multiculturalisme veel te lang onbespreekbaar gebleven. In Nederland daarentegen schijnt men het in naam van een verkeerd begrepen 'democratische' openheid normaal te vinden dat alle meningen die stemmen achter zich krijgen ook maar meteen moeten kunnen wegen op het beleid.

De meer consistente positie ligt in het midden, en maakt een onderscheid tussen problemen en partijen. Ter wille van de openheid van het democratische debat is een cordon sanitaire rond bepaalde meningen of problematieken bijna altijd een slecht idee. Maar als we bepaalde fundamentele waarden willen beschermen, is een cordon sanitaire rond een extremistische partij soms wel degelijk een democratische noodzaak.

Matthias Storme is jurist, buitengewoon hoogleraar aan de KUL en conservatief denker.

VRIJ SPREKEN EN VERANTWOORDEN IN 500 WOORDEN

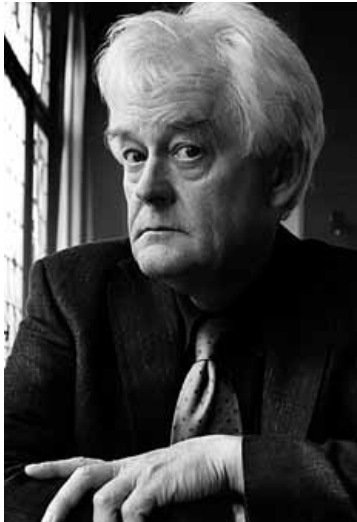
MATTHIAS STORME

Mij werd gevraagd in zowat 500 woorden te reageren op de woorden van Philippe van Parijs over de vrijheid van meningsuiting. Deze instructie geeft de mogelijkheid al dadelijk ex absurdo aan te geven wat de vrijheid van meningsuiting niet inhoudt: de redacteurs van dit boek hebben niet de plicht om mij de kans te geven mijn mening in méér dan 500 woorden te uiten. Ze hebben zelfs niet de plicht mij 500 woorden te gunnen. Wanneer ik omgekeerd zelf een boek samenstel heb ik de vrijheid te bepalen wie daarin mag publiceren en mag ik daarin zelfs naar hartenlust discrimineren door de mij welgevallige auteurs ruimte te geven voor 5000 woorden en de andere 500 woorden of zelfs helemaal geen. De vrijheid van meningsuiting als juridisch begrip omvat immers enkel de vrijheid om op eigen kosten – of die van iemand die de kosten wil dragen – zijn mening te uiten in de publieke ruimte of in de eigen private ruimte, of de private ruimte van iemand die daarmee instemt. Er geldt dus geen ‘recht op vrije meningsuiting’, maar wel een ‘vrijheid van meningsuiting’.

Dat houdt in dat die vrijheid, zoals omschreven, niet mag worden ingeperkt door de overheid. Bij meningsuitingen in de publieke ruimte mag de overheid die uitingen ook reglementeren, zolang het niet de inhoud is die gereglementeerd wordt; bij die reglementering mag de overheid evenmin discrimineren op grond van de inhoud van die meningsuiting. Uitwerking en nuancering hiervan gaat dit kort bestek te buiten. Inhoudelijke beperkingen aan de zo begrepen vrijheid van

meningsuiting zijn slechts zeer uitzonderlijk gerechtvaardigd: met name waar een meningsuiting een kennelijk en onmiddellijk gevaar betekent voor een belangrijk rechtsgoed zoals het leven, de lichamelijke integriteit en gezondheid of de eer en goede naam van individuele personen. Elders heb ik dit meermaals nader uitgewerkt, zodat ik mijn resterende woorden aan een ander aspect wil wijden. Verdedigers van verdergaande beperkingen aan de vrijheid van meningsuiting verwarren namelijk een – ontoelaatbaar – juridisch of feitelijke verbod door de overheid met de beperkingen die voortvloeien uit het gebruik dat andere burgers van hun vrijheden maken. Zij verwarren ook juridische verantwoordelijkheid met morele verantwoordelijkheid.

Die morele verantwoordelijkheid houdt in dat men door zijn medemens ter verantwoording kan worden aangesproken wanneer menodeloos kwetst, of over de morele en maatschappelijke invloed van de eigen meningsuitingen, of bij gebrek aan tolerantie voor andermans meningen, en dergelijke meer. Over de graad van moraliteit, fatsoen en tolerantie kan men echter van mening verschillen; zo deel ik de mening van Philippe van Parijs niet dat de Deense ‘karikaturen’odeloos kwetsend waren; de meest bekende ervan illustreerde volgens mij juist de kern van de zaak, dat de profeet die als onverbeterbaar voorbeeld wordt opgevoerd handelingen stelde die naar onze maatstaven vandaag terroristisch zijn. Maar precies omdat we daarover van mening kunnen verschillen, is het zo nodig om de juridische vrijheid van meningsuiting intact te laten. Dat iets wettelijk is toegelaten, kan echter nooit inhouden dat andere burgers verplicht zijn om die uiting ook moreel aanvaardbaar te vinden. Eenieder heeft dus evenzeer de vrijheid om meningsuitingen van anderen aan de kaak te stellen en om anderen omwille van hun onfatsoenlijke meningen desgevallend te ‘discrimineren’. Soms heeft men zelfs de morele plicht om handelingen van anderen ook al zijn ze juridisch toegelaten, als immoreel te verwerpen. We moeten de caritas beoefenen tegenover personen, maar wanneer nodig hard zijn in het aanklagen van bepaalde praktijken, zelfs indien die door de heersende moraal als belangrijke verworvenheden worden beschouwd. Het gebruik van de vrijheid brengt altijd een morele verantwoordelijkheid met zich mee voor de wijze waarop die vrijheid wordt gebruikt; die verantwoordelijkheid eist echter vooreerst een juridische vrijheid zonder welke ze niet kan bestaan.

Geert van Istendael is schrijver van onder andere *Het Belgisch Labyrint* en erevoorzitter van PEN Vlaanderen.

ANTWOORD OP PHILIPPE VAN PARIJS

GEERT VAN ISTENDAEL

Philippe Van Parijs heeft het over de dictatuur van de politieke correctheid. Ik kan hem daar helemaal in volgen. Politieke correctheid is een duur woord voor ordinaire censuur, maar dan censuur die zich listig vermomt als het summum van verlichting en tolerantie. Dit wil zeggen als het tegendeel van wat politieke correctheid in wezen is. Politieke correctheid is krasse intolerantie. Politieke correctheid wil ieder licht dat van elders schijnt verduisteren omdat het niet het licht is van hem/haar die zich baadt in eigen licht. Leve de politieke oncorrectheid!

Philippe Van Parijs gebruikt de woorden *pensée unique*.

Ik tref *la pensée unique* vooral aan bij technocraten die de mening zijn toegedaan dat democratische controle hen alleen maar hindert bij hun zegenrijke beschavingswerk. Ik tref verontrustend veel *pensée unique* aan bij eurocraten en diplomaten. Bij politici van welhaast alle partijen die niet als extreem-links c.q. extreem-rechts bekend staan. Of ze zichzelf nu liberalen noemen of sociaal-democraten, ik zoek vergeefs naar de afwijking, de frisse tegenzin, het smeulende verzet.

Maar sta me toe terug te keren naar de eurocraten.

Het is nu al jaren geleden. Ik was een keer te gast op een diner bij een of andere ambassadeur, het doet er hier niet toe van welk land. Het was zeer kort na een Deens referendum over iets Europees en de Denen hadden massaal nee gestemd. Aan mijn tafel zaten louter eurocraten. Zij vroegen

me vol belangstelling naar mijn mening over het Deense nee. Ik gaf hun oprecht mijn mening, namelijk, dat het Deense nee me zeer verheugde omdat het de Europese Commissie eindelijk eens dwong tot nadenken. Eindelijk een tegenstem, zo luidden mijn woorden, geloof ik.

Dat had ik dus niet mogen zeggen. Ik vloekte in de kerk. Nee, deze eurocraten wilden niet echt de mening van een buitenstaander horen. Die interesseerde hen geen moer. Ze wilden enkel en alleen een bevestiging horen van hun eigen, grote gelijk.

Kijk, zoiets jaagt me nu de stuipen om het lijf.

Na het nee van Frankrijk en Nederland tegen de monsterlijke Europese Grondwet kreeg je exact dezelfde reacties. Men had de Nederlanders en de Fransen dan wel een ja of een nee gevraagd, maar op de strikte voorwaarde dat de meerderheid ja zou zeggen. Dat is niet mijn opvatting over democratie. Dat is niet mijn opvatting over vrije mening. Het is de opvatting over vrije mening en democratie die hier vlakbij gangbaar is, op twintig minuten lopen van mijn schrijftafel, op het Schumanplein.

Ik heb met stijgende verbijstering naar de tv zitten kijken, de Franse, de Nederlandse, die van andere landen. Plots waren de burgers van deze twee oude, eerbiedwaardige democratieën omgetoverd tot een bende analfabeten, Beotiërs, bosmensen, halve of hele fascisten. In het beste geval wisten die burgers niet waarvoor of waartegen ze moesten stemmen. En dat, terwijl in Frankrijk bv. *iedere volwas-sen burger* de volledige tekst van de grondwet gratis thuis bezorgd had gekregen. *Je viens chercher ma constitution*, ik hoor het nog zeggen, het kwam uit de mond van een jonge Franse vrouw, op bezoek bij haar ouders. Dat zou toch de natte droom van iedere democraat moeten zijn! Eurocraten echter zijn geen democraten tot het tegendeel bewezen is. Europese Commissarissen dragen niet toevallig dezelfde titel als de volkscommissarissen van de Sovjet-Unie. En noem me nu maar een populist. Dan ben ik een populist. Ik zal die titel met trots dragen. Het is trouwens nog veel erger met mij gesteld. Ik ben een linkse reactionair.

Nu Europa met tomeloze hartstocht zichzelf in de afgrond stort, nu in de bakermat van de democratie, Griekenland, en in de bakermat

van de renaissance, Italië, de democratie werd afgeschaft, nu hoor ik nauwelijks stemmen die durven op te schreeuwen tegen de *pensée unique* die de wereldregering willoos overlaat aan twee of drie gangstersyndicaten, die zichzelf tooien met de dure naam beoordelaars, rechters dus, en ook aan een stel legbatterijen waar duizenden kippen zonder kop zinloos door elkaar rennen, ik bedoel de financiële markten.

Iets anders nu.

Als Philippe Van Parijs het heeft over nutteloos kwetsen of onvermijdelijk mis begrepen worden, dan moet ik me klaar en duidelijk van hem verwijderen.

De tijd ligt nog niet zo lang achter ons dat een satirisch tv-programma op toen nog de BRT werd stopgezet *omdat satire niet mocht kwetsen*. Wie bepaalt wat kwetst? Wie bepaalt wat onnodig kwetsen is? Wie bepaalt de mate van onbegrip? Als je je daaraan overlevert, lever je je altijd over aan de meest onverdraagzame, aan de fanatiekste, aan de fundamentalist. Zij zijn het die zich overal en altijd gekwetst, beledigd, onbegrepen voelen. Zij zijn het ook die dat met luider stemme de wereld in schreeuwen. Hun tenen zijn kilometers lang. Hun lont is korter dan een millimeter. Gelukkig verdedigt Philippe Van Parijs de grondwettelijke bescherming van hem/haar die beledigt.

Waar hij het heeft over het ondersteunen van beweringen en het rechtvaardigen van stellingen, verwacht hij twee duidelijk onderscheiden vormen van vrije meningsuiting: de artistieke en de journalistieke. De journalist moet inderdaad beweringen staven, stellingen onderbouwen, aantijgingen bewijzen. De kunstenaar, of het nu een kleine satiricus is of een geniaal schrijver, de kunstenaar hoeft niets te onderbouwen of te staven. De kunstenaar moet goed werk leveren, op ieder niveau, punt uit. En dat goede werk heeft in de loop der eeuwen menigeen gekwetst, beledigd, tot razernij gedreven – vooral machthebbers hielden niet van een kritische noot en ze houden er nog steeds niet van. Ovidius verbannen. De middeleeuwse Perzische dichter Ferdowsi op de vlucht. Pablo Neruda verbannen. Brecht vogelvrij. García Lorca vermoord.

Thomas Mann in ballingschap. Heinrich Heine in ballingschap.
Ken Saro-Wiwa vermoord.

Toen ik nog voorzitter van PEN was, heb ik geprobeerd heden-
daagse schrijvers, en dat waren volgens hun vijanden altijd weer
etterbakken, dwarsliggers, dat waren in hun land de politiek niet
correcten, dat waren zij die satire schreven met zwavelzuur, enz.,
enz., te verdedigen met de schamele middelen die een kleine
PEN-afdeling als de onze heeft. Het vrije woord heeft dus nog
altijd verdedigers nodig, elders in de wereld, maar ook hier.

Ik ben het dus grondig oneens met Philippe Van Parijs als hij
ons aanzet tot hoffelijkheid, terughoudendheid, het sparen van
gevoelens en ga zo maar door. Ieder van ons moet in eer en geweten
beslissen hoever hij of zij daarin wil gaan of juist niet gaan.
Ieder van ons moet beslissen wanneer het geweten moet spreken.
Wanneer het vrije woord in gevaar is. Dat is veel belangrijker dan
de oorverdovende jammerklacht van de zoveelste fanaticus.

Ergert het vrije woord? Het zij zo. Dat is minder het probleem van
wie schrijft of spreekt dan van wie luistert of leest.

Het woord is beter al te vrij dan onvrij.